

FoU-projekt:
**Kompensation, kulturmiljö och
kulturella ekosystemtjänster
som styrmedel**

Finansiär: RAÄ
Seminarium 2018-09-06
hos SBK i Göteborg

Deltagare i FoU-projektet

Forskargrupp:

- Magnus Rönn, Chalmers/Kulturlandskapet
- Krister Olsson, Göteborgs Universitet
- Susanne Fredholm, Göteborgs Universitet
- Benjamin Gran Danielsson, Picea Kulturarv

Referensgrupp:

- Madeleine Seberbrink, SBK/Göteborgs
- Tony Axelsson, Göteborgs Universitet
- Lars Jacobzon, Länsstyrelsen i Västra Götaland

Projektföljare,

- Anders Hedlund, RAÄ
- Lennart Nilsson, RAÄ

Diskussionsfrågor

- Hur visar sig kulturmiljökompensation i detaljplaner?
- Vilken typ av kompensationsåtgärder återfinns i detaljplaner?
- Hur sker avvägning i detaljplaner mellan exploaterings- och bevarandeintressen?
- Hur används kulturmiljöutredningen i detaljplaner?
- Hur redovisas, beskrivs och rubriceras kulturmiljöer i detaljplaner?
- Vilka strategier tillämpas i detaljplaner för att få acceptans till efterfrågad exploatering?

Bakgrund

FoU-projektet utgår från att kulturmiljön är en **kollektiv nyttheter** för medborgare och ett **allmänt intresse** i PBL.

Fokus ligger på kompensation i detaljplanen som innehåller tillkommande bebyggelse som påverkar arkitektoniska kvaliteter och kultur värden i planområdet.

Kompensation och ekosystem är heta ämne hos Naturvårdsverket. RAÄ intar en försiktig hållning.

Syfte och mål

- Ett övergripande syften och två delmål
- Det övergripande syftet är at undersöka, analysera och diskutera kompensation i exploateringar av områden med riksintresse för kulturmiljövården.
- Delmål 1 handlar om att undersöka hur kulturbegrepp kommet till uttryck inom ramen för ekosystemtjänster
- Delmål 2 går ut på att vidga perspektivet och utveckla kunskap om kulturmiljökompensation i ett europiskt perspektiv

Teman och frågor

FoU-projektet innehåller tre teman:

- **Lokalt tema:** Hur hanteras kulturvärden och kompensation vid exploateringar inom riksintresse för kulturmiljövården?
- **Nationellt tema:** Hur uppfattas och beskrivs begreppet kultur när ekosystemtjänster ses som verktyg i samhällsplaneringen?
- **Europeiskt tema:** Vilka internationella erfarenheterna finns av kulturmiljökompensation vid exploateringar områden med kulturvärden?

Metoder

- **Fallstudier:** Ett urval av detaljplaner i Göteborg undersökas som fallstudier.
- **Litteraturstudier och begreppsanalys:** En samtids- och idéhistoria genomgång av begreppen kulturarv, kulturmiljö och kulturella ekosystemtjänster.
- **Europeiskt Symposium:** Ett 10-tal internationella forskare bjuds till ett symposium för presentation av paper och publicering efter granskning i en proceeding.

Urvalsprinciper

Från 39 detaljplaner i områden med riksintresse för kulturmiljövården till 8 fallstudier i Göteborg.

1. **Aktualitet:** Detaljplanerna ska spegla gällande praxis för hantering av kulturvården
2. **Relevans.** Detaljplanerna ska innehålla betydande påverkan på kulturmiljön som riksintresse
3. **Variation:** Detaljplanerna bör innehålla ny-, om- och tillbyggnader i såväl centrum som periferi
4. **Riksintressen:** Detaljplanerna bör inbegripa exploatering i olika typer av riksintressen.

Fallstudier

Fall 1: Bostäder och lokaler på Styrso

Fall 2: Studentbostäder i Guldheden

Fall 3: Bostäder och utbyggnad av universitet

Fall 4: Studentbostäder i Lindholmen

Fall 5: Bostäder i Majorna

Fall 6: Påbyggnad med bostäder lokaler i centrum

Fall 7: Utbyggnad av Stadsbiblioteket

Fall 8: Skeppsbron - rivning eller bevarande

Detaljplanerna omfattar 5 riksintressebeskrivningar:

1) Göteborgs innerstad, 2) Majorna, 3) Lindholmen,
4) Guldheden och 5) Styrso

Kompensation i Göteborg

Kompensation i ÖP i Göteborg: (sid 91)

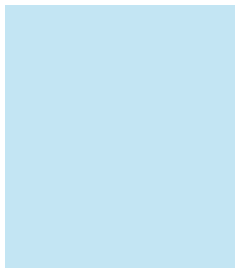
- Borttagna natur-, kultur- och rekreativsvärden ska kompenseras.
- Utveckla och använda metoder för kompensationsåtgärder för natur-, kultur- och rekreativsvärden i planeringen.

Kompensation i Policydokument (2008/2009 och 2018):

- ”Kompensationsåtgärder innebär att funktioner och värden som går förlorade vid en exploatering kompenseras genom åtgärder inom planområdet eller på en annan plats i kommunen. Kostnaden för detta får exploatören eller kommunen stå för... Val av åtgärder ska så långt möjligt bygga på närhetsprincipen: nära i funktion, plats, tid och värde.”
- ”Syftet med kompensationsåtgärder är att undvika förluster av naturvärden, rekreativsvärden och andra ekosystemtjänster. Kompensationsåtgärder innebär att funktioner och värden som går förlorade vid en exploatering kompenseras.”

Kompensation - policy

Hållbar stad - öppen för världen

Kompensationsåtgärder för ekosystemtjänster i plan- och exploateringsprojekt i Göteborgs Stad

Räkna med ekosystemtjänster för en tät och grön stad

www.goteborg.se

Göteborgs
Stad

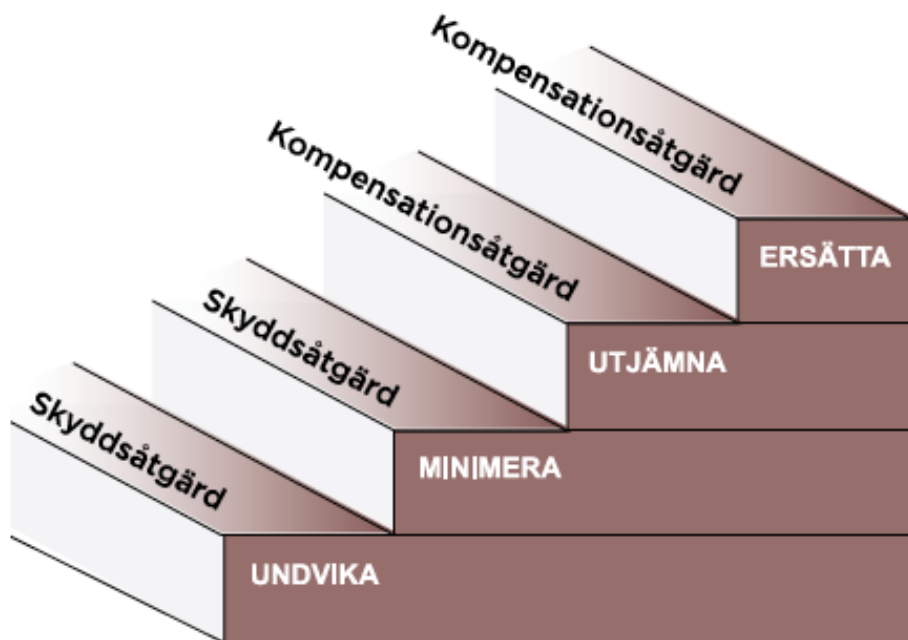
KOMPENSATIONSÅTGÄRDER för natur och rekreation

Göteborgs Stads tillämpning i samhällsplaneringen

Visa och definiera kompensation

Ur

Kompensationsåtgärder för ekosystemtjänster i planprojekt och exploateringsprojekt i
Göteborgs Stad

1	Stort värde	Kompenseras alltid om det skadas.
2	Måttligt värde	Bör kompenseras om skadan blir stor eller måttlig.
3	Litet värde	Behöver normalt inte kompenseras. Undantag kan vara om flera små värden skadas.

Figur 1. Kompensationstrappan/åtgärdstrappan

Vad är kompensation?

Kompensation kan i planeringen uppträda som:

1. **Ett verktyg;** nationell regler i lagen (miljöbalken) som gör det möjligt att ställa krav på kompensation vid ingrepp i värdefulla natur- och kulturmiljöer
2. **Metod:** en planeringsmetod (balanseringsprincip) i kommuner som går ut på att ersätta förlorade värden vid exploateringar av mark
3. **Åtgärder i projekt:** konkreta åtgärder i plan- och byggprojekt som syftar till att återskapa värden
4. **Praktisk problemlösning:** ett sätt att undanröja hinder i detaljplaneprocesser som gör marken tillgängliga för planerad exploatering

Kulturmiljökompensation

Kompensation framträder som en problemlösningsmetod i detaljplaner som går ut på att göra exploateringen tillåten genom att undanröja hinder och ta tillvara kulturvärden.

Förslag till definition av kulturmiljökompensation i detaljplaner:

- Det ska föreligga ett (a) planuppdrag som (b) innehåller en exploatering som (c) har eller riskerar att få en negativ påverkan på kulturmiljön i planområdet, vilket (d) leder till revideringar av förslag till detaljplaneförslag, kompensationsåtgärder eller införandet av planbestämmelser med krav på varsamhet, skydd och utformning av tillkommande bebyggelse.

Samtliga krav och synpunkter som har dessa effekter i planeringen och utformningen av detaljplaner är kulturmiljökompensation

Miljöbalken

MB 16 kap, § 9

Tillstånd eller dispens får förenas med skyldighet att utföra eller bekosta

1. särskild **undersökning** av berört område,
2. särskilda åtgärder för att **bevara** berört område, och
3. särskilda åtgärder för att **kompensera** det intrång i allmänna intressen som verksamheten medför.

MB 9 kap, §6

områden ... ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- och kulturmiljön.

Kompensationstyper

**Samma
värde på
samma
plats**

**Samma
värde på
annan
plats**

**Samma värden,
men på olika platser**

**Andra
värden på
samma
plats**

**Andra
värden på
annan
plats**

**Andra värden
på samma plats respektive annan plats**

Handlingsstrategier

**Driva på
förändring**

“push on”

**Förhindra
förändring**

“pull back”

**Aktiv roller
i samhällsplaneringen**

**Gör
inget**

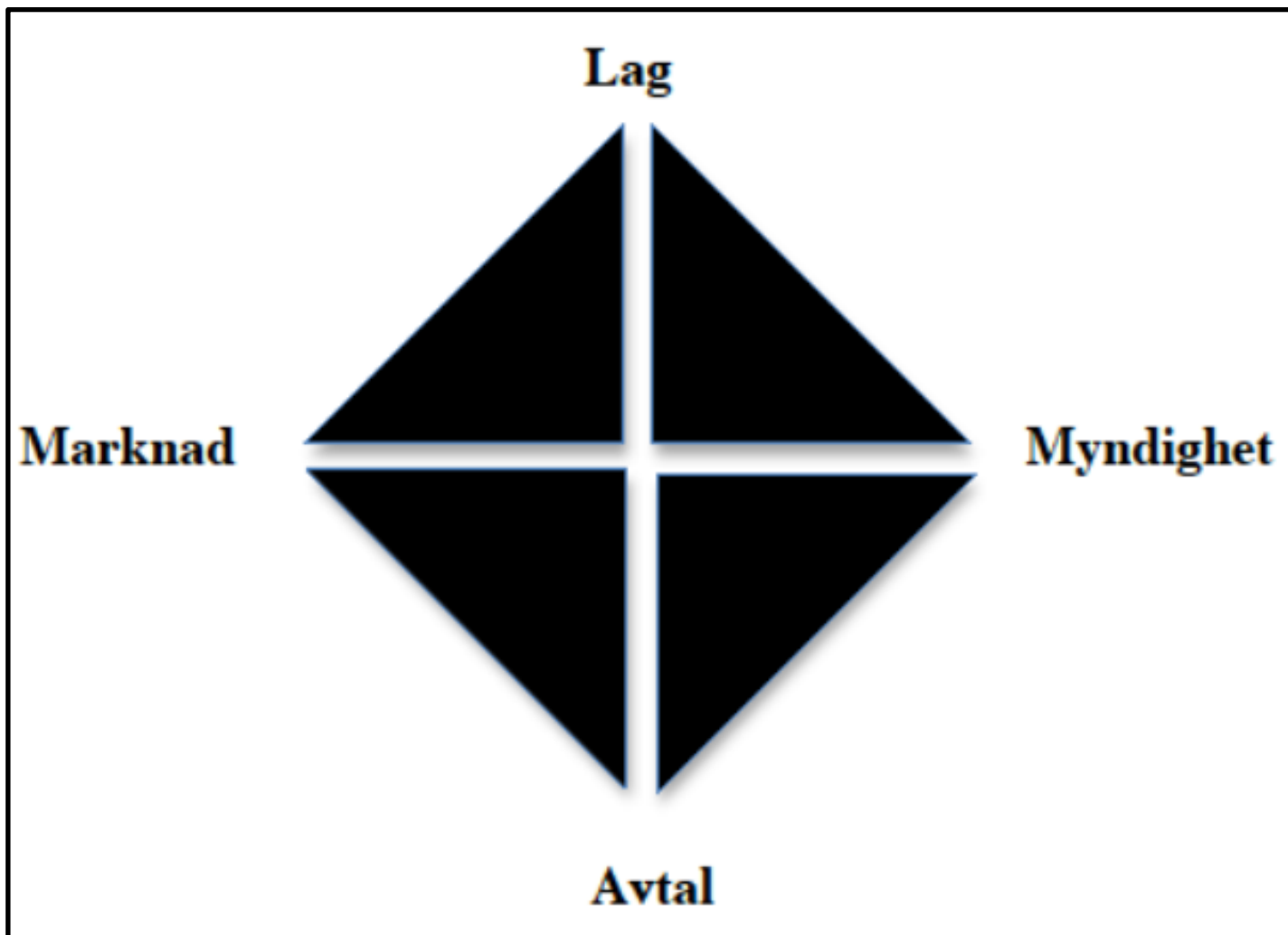
“let go”

**Återkalla
krav**

“let retreat”

**Passiva roller
i samhällsplaneringen**

Reglering och förhandling

Kompensation i detaljplaner:

- problemlösning, metod, åtgärder och styrmedel

- Kompensation som problemlösning handlar om att undanröja hinder genom att tillmötesgå centrala invändningar mot planförslaget.
- Kompensation som metod går ut på att marken tillgänglig för planerad bebyggelse genom att balansera intressen.
- Kompensation som åtgärder kan vara ersättning för skada och administrativa förändringar i plan- och genomförandebeskrivning.
- Kompensation som styrmedel kommer till uttryck som bestämmelser i detaljplaner och gestaltungsprogram.

1. Styrso

Rivning för nya bostäder och lokaler på Styrso:

- Komplettering av plan- och genomförande-beskrivning med texter från kulturmiljöutredning
- Detaljerade utformningskrav på tillkommande bebyggelse i planbestämmelser

2. Norra Guldheden

Studentbostäder vid Guldhetstorget:

- Komplettering av plan- och genomförandebeskrivning med texter och bilder från kulturmiljöutredningen
- Detaljerade utformningskrav på tillkommande punkt-hus i planbestämmelser
- Reducering av byggnadsvolym och anpassning av arkitektonisk utformning
- Ingrepp i parken ersätts med plantering av nya ekar och parkbänk
- Antikvarisk kontroll i byggskedet

3. Bostäder och utbyggnad av GU

Bostäder vid Calandersplatsen och utbyggnad av GU:

- Komplettering av plan- och genomförandebeskrivning med texter från kulturmiljöutredningen med krav på anpassning av tillkommande bostäder.
- Begränsning av exploateringsens omfattning
- Skydd av natur- och kulturvärden via planbestämmelser (skydd av fundament till 1923 års Göteborgsutställning, skydd för fågelbiotop)
- Ersättning för ingrepp i miljön vid Calanersplatsen (röjning vid utsiktsplats, bänkar/belysning/paperskorg, återanvändning av natursten, ny trappa, nedtagna träd ska sparas till nytta för fåglar i området)

4. Studentbostäder på Lindholmen

Detaljplan för vinnande bostadsprojekt i koncept- och entreprenadtävling

- Komplettering av plan- och genomförandebeskrivning med texter från kulturmiljöutredningen + arkitektoniska rekommendationer till byggherren
- Detaljerade utformningsbestämmelser i detaljplanen
- Krav på takterrass som ersättning för mörka gårdar
- Trappa vid torrdocka som ger koppling till riksintresset

5. Bostäder i Majorna

Bostäder i Majorna vid Spårvagnshallar

- Komplettering av plan- och genomförande-beskrivning med texter från kulturmiljöutredning
- Kvalitetsprogram för arkitektonisk styrning av tillkommande bostadsbebyggelse
- Detaljerade utformningsbestämmelser
- Bullerskärmar för att minimera buller
- Nya p-platser när markens tas i bruk för byggande

6. Påbyggnad med bostäder och lokaler

Bostäder och verksamhetslokaler vid Kronhuset

- Komplettering av plan- och genomförandebeskrivning med texter från kulturmiljöutredningen som lyfter fram arkitektoniska och kulturhistoriska kvaliteter
- Gestaltningskrav och detaljerade utformningsbestämmelser i detaljplan
- Bevarande av gatumiljön genom bestämmelse i detaljplan
- Anpassning av exploatering till krav på siktlinjer

7. Utbyggnad av stadsbibliotek

Genomförande av vinnande projekt i parallellt uppdrag om utbyggnad av stadsbibliotek

- Komplettering av plan- och genomförandebeskrivning med referenser till kulturmiljöutredning, som även tillförs i detaljplanen som bilaga
- Gestaltungsprogram som länkas till detaljplanen genom planbestämmelser
- Flytt av statyer till nya lägen i planområdet
- Detaljerade utformnings-, skydds- och varsamhetsbestämmelser i detaljplanen
- Nya skyddsbestämmelser för inredning och planlösning

8. Rivning vs bevarande

Planering för rivning och bevarande av Merkurhuset och Kinesiska muren vid Skeppsbron.

- Komplettering av plan- och genomförande-beskrivning med texter och illustrationer från kulturmiljöutredning
- Rivningsförbud i detaljplan
- Bestämmelser om bevarande och varsamt underhåll anpassat till kulturvärdet detaljplanen
- Tillåten ändra av tak på Kinesiska muren
- Showroom i byggnad som ersättning för borttagning av försvarsmur (fornminne)

Kompensation i detaljplaner

från kulturmiljöutredning till antikvarisk kontroll

- **Kulturmiljöutredningar;** identifiera och redovisa kulturvärden
- **Komplettering av plan- och genomförandebeskrivning;** förtydliga beslutsunderlaget med information om kulturvärden
- **Konkreta kompensationsåtgärder;** ersätt skador
- **Bestämmelser om utformning, varsamhet och skydd i detaljplaner;** bevara kulturvärden och reglera utformningen tillkommande bebyggelse
- **Kvalitets- och gestaltningsprogram;** styr byggherrens gestaltning av tillkommande
- **Antikvarisk kontroll:** kontrollera att tillkommande bebyggelser erhåller utlovade kvaliteters